



Съфинансирано от
Европейския съюз

БЪЛГАРСКИ ХЕЛЗИНГСКИ КОМИТЕТ
НАЦИОНАЛНА ЗАСТЪПНИЧЕСКА СРЕЩА С ПРЕДСТАВИТЕЛИ
НА ПУБЛИЧНИТЕ ВЛАСТИ / ИЗПЪЛНИТЕЛНАТА ВЛАСТ
ПРОЕКТ „РАВНИ – ЗАЕДНО“

Заедно срещу нетолерантността, речта на омразата и престъпленията от
предразсъдъци

София, Дом на Европа, ул. „Раковски“ № 124

4 юни 2024 г.,

*В срещата участват г-жа Бисерка Цанева и г-н Стоян
Темелакиев - заместник-министри съответно на Министерството на
правосъдието и на Министерство на вътрешните работи, експерти от
двете министерства*

КРАСИМИР КЪНЕВ: Проектът е съфинансиран от Европейската комисия с фокус върху проблемите на България, свързани с престъпленията от предразсъдъци, речта на омраза и дискриминацията. Досега заедно с

партньорските организации идентифицирахме на регионално ниво редица проблеми. Направихме регионални срещи с местните публични власти, и сега заедно с представители на националните държавни институции искаме да обсъдим тези проблеми, които сме установили в рамките на проекта РАВНИ-ЗАЕДНО. Това са проблеми, които не само ние, но и други сериозни институции, включително и международни са установили. Днес ще ги обсъдим заедно с вас, ще коментираме прогреса, който е направен. Вашата гледна точка, като представители на изпълнителната власт е важно за нас.

БИСЕРКА ЦАНЕВА – заместник-министър на правосъдието: Аз искам да ви поздравя от името на министъра на правосъдието господин Мария Павлова и лично от мое име за добрата инициатива, която ни е събрала. Нетолерантността, речта на омраза, дискриминацията са въпросите, във фокуса на настоящата дискусия . Те са много важни за българското общество, застъпени са основни права и свободи, залегнали в Конституцията като висш Закон в България.

Министерство на правосъдието работи приоритетно по тези теми и в подкрепа на този факт ще посоча, че в Министерство на правосъдието функционират постоянно действащи работни групи, които се занимават със законодателните промени и изобщо с нормотворческия процес във връзка с проблемите на нетолерантността и дискриминацията в нашето общество. Работят и групи, които се занимават с международноправното сътрудничество и съобразяването на нашето законодателство с изискванията на Европейския съюз, на директивите и с международните изисквания в тази сфера.

От страна на Министерство на правосъдието присъства госпожа Михаела Мечкунова, която е началник-кабинет на министъра на правосъдието, както и експерти от водещите дирекции в тази област. Те ще представят погледа на Министерството на правосъдието, по темата на форума, в детайли.

Като заключение искам да пожелаая успех на форума и според мен всички заедно, съвместно полагайки усилия за сътрудничество да се противопоставим на омразата във всичките ѝ форми и да постигнем резултати. Надявам се, нашите експерти, които се занимават от дълги години в тази сфера, да ви бъдат полезни със своите знания, със своята експертиза и опит, за да постигнете очакваните резултати от тази среща.

СТОЯН ТЕМЕЛАКИЕВ – заместник-министър на вътрешните работи:

Ще започна с огромна благодарност към организаторите на този форум за поканата, за възможността и ние да вземем участие в него. Разбира се, ще се възползвам от това, което чух от колегата от Министерство на правосъдието, и също да предам специалния поздрав от страна на министър Калин Стоянов към всички организатори и участници в този форум.

МВР, разбира се, припознава своята роля в противодействието и в превенцията на престъпления, мотивирани от предрасъдъци. Тук институцията е представена от експерти, които вярвам, че ще представят това, което МВР прави в тази посока.

Не на последно място обаче тук е ролята на гражданските организации и само и единствено в едно непрекъснато и постоянно партньорство между нас като държавна институция, като силово министерство и с помощта на гражданските организации можем да постигнем това, което всички искаме, а именно да сведем до минимум тези прояви, да възпитае обществото ни, в което живеем, в нетърпимост към дискриминация, към реч на омразата и изобщо към този вид девиантно поведение във всичките му форми.

Надявам, че всички заедно – гражданското общество, държавните институции, компетентните министерства в тази посока - ще постигнат резултати, които всички ние искаме.

ПЪРВИ ПАНЕЛ

Законодателни изменения и мерки за системно прилагане на действащото законодателство по проблемите на престъпленията от омраза

АЛЕКСАНДЪР СТЕФАНОВ – МП, директор на Съвета по законодателство:

Какво да направим по формулирането на утежняващите и смекчаващите вината обстоятелства в закона - в чл. 54 от Наказателния кодекс има наказателноправна норма, която задължава съда, когато постановява своя акт да вземе предвид дали деянието е било съпътствано с признаци на реч на омраза или съпътстващи признаци. Действително, както изясни Красимир Кънев от БХК, няма общ запис в текста на Наказателния кодекс. Мисля, че през годините назад сме разговаряли с г-н Кънев на тази тема. По темата се влиза в спор с правната теория, с академичната общност и в тази връзка този концептуален въпрос би следвало да се разгледа от магистратите, правоприлагащите органи, да се чуе позицията на теоретиците и научните среди. Министерството на правосъдието би могло да бъде домакин на една такава работна среща.

В Министерството на правосъдието имаме сформирана постоянно действаща междуведомствена работна група, представена в широк формат, във връзка с речта на омразата, където сега ще използваме повода и след заключенията на застъпническата среща би могло препоръките да бъдат включени и да бъдат разгледани в рамките на тая група.

Законодателните промени, които станаха през 2023 г. , във връзка със създаване и разширяване на квалифицирани състави в Наказателния кодекс, с които се въвеждат расистки и ксенофобски подбуди като съставомерни и утежняващи вината признаци, бяха приети от 49-ото Народно събрание и публикувани в „Държавен вестник“, бр. 67.

Съвсем накратко само да обърна внимание на постоянно действащата междуведомствена работна група. Действително нейният формат и нейната първостепенна задача е т.н. антисемитизъм.

Във връзка с изпълнение на приет от Министерския съвет Национален план за действие и за борба с антисемитизма за периода 2023-2027 г. е създадена междуведомствена работна група. В предмета на работна група са включени въпроси, свързани с дефиниции, административен капацитет за разпознаване и превенция на прояви на антисемитизъм, изопачаване на историческото наследство на Холокоста. В обсъжданията по нормативната рамка членовете на работната група разглеждат въпроси, свързани с международните ангажименти на страната ни, нашата национална правна рамка, институции, документи и необходимост от хоризонтално взаимодействие, предложения за инициативи и действия в изпълнение на целите на работната група.

МИЛЕНА КОЦЕВА: Като представител на дирекция, която е отговорна за изпълнение на осъдителните решения на Европейския съюз по правата на човека срещу България, ние подаваме информация за необходимост от законодателно изменение, както в случая по делата Начова срещу България и Стоянова срещу България, например. Това са два показателни примера за това, че държавата има ресурса и волята да изпълни решенията на Съда по правата на човека в Страсбург, особено когато се касае за такива сериозни престъпления, като убийство, телесни повреди.

Въпреки че има основателни критики към законодателния процес, към подхода като цяло, аз искам да допълня, че все пак делото Стоянова беше едно от безпрецедентно бързо изпълнените дела - то предстои да бъде закрито сега на предстоящия Комитет на министрите, - беше проследено развитието му, имаше законодателни промени. Друг е въпросът дали и трябва ли да спрем дотук. Ние ще съобразим всичко, което е казано на тази среща, ще го анализираме, с което искам да ви поздравя. Всъщност пропуснах да започна

с това в началото да ви поздравя за чудесната организация днес. За първи път присъствам на такава застъпническа среща. С изненада разбрах, че сутринта е имало среща с прокуратурата. Би било изключително любопитно да чуем тяхното мнение.

АЛЕКСАНДЪР СТЕФАНОВ: Искам да благодаря на госпожа Милена Коцева – директор на Процесуалната дирекция пред Европейския съд по правата на човека. В същото време искам само съвсем накратичко да отбележа, че нейната дирекция е много важна и ние работим с тях в колегиално сътрудничество и взаимодействие; въпреки че ни критикуват, но ние се поучаваме от тях, защото пък, да, важен е този процес, не може само да се хвали, както се казва. Но за нас са много важни техните критики и бележки и в същото време те са една особена част от законодателния процес, тъй като изготвят т.н. справка за съответствие на всеки подготвен законопроект с Европейската конвенция за правата на човека. В тази връзка благодаря на директор Коцева.

КРАСИМИР КЪНЕВ: Единият от въпросите, който повдига този начин на ремонтране на Наказателния кодекс – нуждата всеки път, след решение на Европейския съд, да въвеждаме към тежконаказуемите състави по един признак – днес ще е на етническа, утре ще е на религиозна, в други ден ще е на сексуална ориентация. Въпрос на време е примерно да дойде на увреждане или пък до пол.

МИЛЕНА КОЦЕВА: Да, въпрос на наказателна политика, което ме подсеща, че в министерството има разработен доклад „Нова наказателна политика“. Тук е и един от авторите, Богдан Млъчков. Той е един много голям, концептуален проект.

Колкото за защитените признаци и квалифицираните състави, конкретно по делото Стоянова България си спомням, че съдът обръща внимание, че ВКС не е коментирало в присъдата нито един момент от отегчаващи вината обстоятелства. Тоест ако беше коментирал, ако имаше

съзнание за това и беше коментирал отегчаващи вината обстоятелства, ако присъдата беше друга, може би нямаше да се стигне до осъдително решение по делото Стоянова. И това е въпрос на приложение според мен на чл. 54 от Наказателния кодекс по-скоро.

АЛЕКСАНДЪР СТЕФАНОВ: Ние сме спорили много, разговаряли сме на тая тема много. Знаем, че защитените признаци се намират в Закона за дискриминацията, чл. 3 или 4, да не цитирам, да не сбъркам. Тук е доктриналният сблъсък на двете концепции. Законът за нормативните актове казва, че където е употребено, дадено е едно легално понятие, то важи и може да се използва за нуждите на цялата правна сфера.

МИЛЕНА КОЦЕВА: Въпросът е, че признакът винаги се пропуска. На нас ни беше ясно, след като и преди 2019 г. ние искахме допълнения на признаците, и хомофобския признак, и признака увреждане. Има правни системи, в които е пропуснат полът, примерно, така е в Швейцария. Извън Оставането извън законодателната рамка на признаците сексуална ориентация и полова идентичност е пропуск по принцип.

Няма по-силен, по-слаб признак, да не говорим за какви случаи става въпрос при половия признак, сами знаете, но това винаги се пренебрегва, поради някакво чувство на срам в обществото. КЗД не е пътят за решения. Пак казваме, че като гражданско общество сме опитвали какво ли не, оттегляме си оттам и сигналите, защото оказва се, че няма смисъл, тоест няма пътища. Но и да чакаме от Страсбург да излезе решение, за да решим проблемите си, не е адекватно - там невинаги също не всеки признак, мога да кажа ясно, се взима много ясно предвид. Страсбург не е панацея за всичко. Затова националните държави трябва да си решат проблемите.

ВТОРИ ПАНЕЛ

Социални предпоставки за прояви на дискриминация и нетолерантност. Избягване (нежелание за общуване), сегрегация и речта на

**омраза – как тези три феномена са свързани?
Резултати от изследвания в рамките на проекта
РАВНИ- ЗАЕДНО (EQUAL TOGETHER)**

ВЕНЕЛИН СТОЙЧЕВ:

Това, което искам сега да направя, е да говоря за това, как „тик-така“ мозъкът на извършителите, защото обикновено при инциденти от омраза, при речта на омраза ние говорим за жертвите. Разбира се жертвите трябва да бъдат защитени, но ако искаме да защитим устойчиво жертвите, трябва да разберем какви са причините, за да може да се възпроизвеждат такива социални феномени.

Това, което виждате сега са данни от ФБР за 2023 година и мисля, че те са показателни за няколко неща.

Виждате разликата между физическото нараняване при други престъпления и при инциденти, които са от омраза, данни за насилието над личността, за гавра с личността при инциденти от омраза и при другите престъпления. Обикновено това са групови нападения и обикновено това са непознати жертви.

Разказвам това, защото тук имаме за мен много важна радикална разлика. Докладът на ФБР показва, че всъщност в много голяма степен инцидентите от омраза не са планирани. Те стават спонтанно. Много често самите извършители не знаят или така казват, че не знаят какво правят. Вие работите в тая сфера и знаете, че когато жертвите на престъпления и жертвите на насилие, включително и в нашите сини стаи разказват за това, какво се е случило, за да запазят психиката си, те казват: извършителя не го видях, той беше с маска. След това се оказва, че не е имало никаква маска или казва: то не се случи на мене, а го разказва в трето лице в синята стая и трябва да има психолог, който да разбере, че детето разказва за себе си.

В интервютата, които ние направихме със жертви и свидетели на инциденти от омраза, защото искахме да видим през очите на участниците

как изглеждат такива инциденти. За мястото - свидетелствата сочат, че те се случват в заведенията, дискотеки, футболните агитки, феновете, тълпите, които се занимават и т.н. Но това, което беше важно за нас, когато говорихме с хората и от едната, и от другата страна, извършители и жертви, е как разказват за случилото се отчуждено, не като за нещо, което е рационално, не като за нещо, което е планирано, а те казват: тръгна групата, гледахме го отстрани, видяхме го... Единият казва: аз бях обсебен от духове, когато го направих и имам някакви спомени, и отново разказва като за нещо, което се е случило на трето лице. Това е голямото предизвикателство и пред анализаторите, и пред всички нас като общности, които се опитваме да търсим дълбоките предпоставки за тези причини.

Няколко предложения за това какво се прави по света като публични политики.

Темата за инцидентите от предразсъдъци се повдига в края на 19 век. Тя има дълга история. В Европа в края на 70-те и в началото на 80-те години започва говорене, което в историята на философията на правото е една от поредните революции - дебатът за проявата на чувствителност към инциденти от омраза. Защо това е революционно – защото модерното право с неговите предпоставки от началото на 19-ти век, всеобщо, абстрактно, универсално и т.н., осъжда делата, осъжда нещо, което вече е направено. Когато говорим за инциденти от омраза, ние се фокусираме върху намеренията, върху ценностите, върху това, което се е случило.

Дебатът трае повече от 30 години, чисто правният дебат като философия на правото, дали можем да кажем: Виктор го удари, и дали го е ударил, защото не харесва ромите, или защото другият го е наплюл, да кажем. Това фокусиране върху намеренията отнема много време.

Проблемът е, че когато това се случва в Америка и в Обединеното Кралство през 80-те години, не се стига до по-добри резултати. Ние променяме правната система - 200% е увеличаването на случаите на

инциденти от омраза. Казвам го само като нещо, което трябва да имаме предвид, когато се опитваме да работим в тая сфера.

Другите две генерални линии на правенето на публични политики в тая сфера: Едното е: излиза в нашите дебати, полицията следи, и казва: ето тук се случват инциденти от омраза, обикновено е на басейните, в дискотеката, след мач и т.н. Те слагат там камери, засилват полицейското присъствие, но проблемът е, че тогава, когато започнат публичните политики, просто локацията се премества, защото ние нито адресираме причините, нито разбираме по-добре защо се е стигнало до омразата.

Другата политика е да се насочим върху извършителите. Ние виждаме, че някой участва в такива сбивания, те са станали вече 12 и ние казваме: нещо не му тик-така в главата добре, хайде, ще работи с него психолог, социален работник, ще го изведем от средата, защото неговите приятели като Боян го бутат да участва в такива инциденти от омраза.

Всички тези политики, за съжаление, са реактивни, те не са проактивни, те не се опитват да търсят какви са причините за това, което се е случило. В заключение, това, което се опитвам да кажа с цялото това изявление. Сутринта тук беше професор Уйлям Бенет, който се занимава 60 години със застъпничество, както той казва, 30 години е в законодателството на щата Ню Йорк, и той казва: в първия момент като правихме такива политики за интеграция и аз мислех, че нямаме капацитет и отиваме и се обучаваме. После реших, че ние нямаме законодателна рамка - два пъти е председател на мнозинството два мандата, и сменяме законодателство. После казва: реших, че ние нямаме достатъчно пари – 800 милиона за такива политики за интеграция. И виждам, че няма никакъв резултат от това, което се опитваме да правим: много добри резултати, гордея се с тях, обаче няма системна промяна и се чудя защо няма системна промяна.

И започват училище по училище, регион по регион да изследват какво се е случило. И той казва: не можеше да кажеш на хората, това е, в

което трябва да вярваш. Трябва да бъдем толерантни. Ние сега ще ви възпитаваме как да сте толерантни и как да уважаваме другите. Единственият вариант да бъдем ефективни е, ако ние практикуваме това, което казваме. Ако искаме да бъдем толерантни, ние трябва да направим тези социални предпоставки, ние трябва да овластим уязвимите групи, ние трябва да овластим ромската жена, ние трябва да овластим LGBTI общността, ние трябва да овластим учениците и когато те практикуват в училище демокрация и върховенство на правото и видят, че това работи, тогава имаме демократично общество. Ако само го говорим, но не сме им дали ресурса, инструментите да видят, че могат да го направят, тогава няма файда.

Когато отидеш в ромската общност и кажеш: добре, защо не подавате сигнали, те казват: то няма смисъл. Когато не сме ги овластили, тогава ние нормализираме всичките практики на нетолерантност.

СТАНИМИР ДИМИТРОВ – СДВР, Криминална полиция: Не е коректно да сравняваме България с онези страни, като Норвегия, с постижения в политиките на противодействие срещу дискриминацията и омразата, защото ние не може да сравняваме по почти никакви показатели, още по-малко по правосъдие и по присъди заради насилие над жени.

В моята лична практика има два случая, които са фрапиращи. Единият е с една известна актриса, която преди може би година или малко повече каза, че е била насилена от неин колега на снимачната площадка. СДВР извърши проверка, материалите отидоха в прокуратурата, но какво направи обществото и каква беше реакцията на медиите, на хората към тази жена? „Осъдихме“ нея, не насилникът. Днес тя е абсолютно анонимна, няма я никъде, не участва, не се показва, докато нейният насилник, доказан насилник, макар че не е осъден, защото за да се осъди, колегите знаят, трябва много повече неща, отколкото някой да си признае нещо, продължава да бъде да бъде на екран, да бъде гост, да се усмихва от екрана и т.н.

Вторият случай е за едно момиче, което беше насилено преди години от един баскетболен треньор, който се похвали в едно предаване с това нещо. СДВР извърши проверка по този случай. Материалите са предадени в прокуратурата. Това момиче дори не пожела да вземе отношение по тази проверка...Това е нашата народопсихология, на българите.

Трети пример, който според мен е най-фрапиращият от всичките, един бивш министър-председател, дългогодишен, в един изтекъл запис, назова една своя близка депутатка по един много специфичен начин – срам ме е дори да го кажа... Как реагира обществото на това нещо? Как реагираха медиите, как реагираха социолозите и как реагира въобще политическата система, какво остава за нас, редовите полицаи, които трябва нещо да направим в случая?

КРАСИМИР КЪНЕВ: Аз бях пет години член на Управителния съвет на ФРА – Европейската агенция за основните права. През това време се проведеха няколко изследвания. Едното беше за насилието над жени. Те съществуват в интернет, може да ги видите, другото беше за ромите и за речта на омраза по отношение на ромите.

Първото изследване показва, че те бяха основани на питане на жертвите, представителни извадки на жени в единия случай, които ги питат: вие бяхте ли през последните едни-колко си години жертви на насилие. Каква мислите, че е разликата между България и Швеция? Норвегия - там не се проведе, но Швеция беше.

КРАСИМИР КЪНЕВ: Броят на отговорилите в Швеция, че са преживели насилие бе доста повече от обичайния брой за България. Тук има социални практики, които никой не ги смята за насилие, включително и жените. Същото нещо се отнася и за изследването за ромите. Там примерно е разликата между Испания и България. Зададох въпроса: вие в последните пет години по отношение на ромите чувал ли сте реч на омраза? В Испания примерно 17 пъти повече са чували, отколкото в България. Защото

чувствителността на жертвата в България е ниска. В онова общество най-малък намек ще се възприеме като проява на предразсъдък. Аз даже казах: резултатите ще накарат ромите от Испания да се преселят в България, а то става обратното...

ТРЕТИ ПАНЕЛ

Нови мишени на предразсъдъците, образователната десегрегация. Превенция на евикциите – необходими промени. Докладване на инциденти от омраза в платформата Equal.bg

МИЛЕНА КОЦЕВА: Дали сайтът за докладване на инциденти от омраза **Equal.bg** е със статистическа цел – да събирате данни единствено, тоест разчитате на някакви активни граждани, които да докладват.

РАДОСЛАВ СТОЯНОВ: Освен ако съответното лице, което е подало информацията на доброволни начала, не е решило да си напише контактите в последното поле, което е с обща информация, може да има и обратна връзка. Извън този случай ако са пожелали да останат анонимни, няма как да се свържем с тях. Няма цел и да се разследва конкретния случай.

АНТОАНЕТА НЕНКОВА: В платформата има уточнени контакти в БХК, контакти в организация Действие, така че, ако докладвалите преценят, че биха искали разследващи действия, могат да се обърнат за правна консултация към експертите на двете организации или да позвънят в полицията на 112. Това присъства като насоки в платформата. Но това се отнася за този, който желае да продължи нататък, отвъд статистиката. Има специален текст в платформата с това уточнение.

МАРИЯНА ИЛЧЕВА: Има и други възможности за подалия сигнала, освен спешният телефон 112. Знаем, има редица други механизми за докладване до държавни институции, до прокуратурата включително и т.н. Според нас, като представители на Министерството на правосъдието, би

следвало една такава платформа, освен да изпълнява своите статистически цели, да поощри докладването, да улесни докладването на инциденти от омраза. Освен с недоверието на гражданите към институциите, което, разбира се, е един съществен проблем, една известна част от недокладването се свързва точно с липса на информация и някак си на нас ни се струва, че тази поощрителна функция също следва да бъде застъпена с едно по-широко представяне на различните механизми на докладване в институциите, механизми на улеснение за жертви на определени посегателства, включително в лошо психологическо състояние, сини стаи и т.н. Една подобна платформа е добре да изпълнява паралелно и двете функции.

МИЛЕНА КОЦЕВА: : Може би е планирано да се разширява в тази посока.

РАДОСЛАВ СТОЯНОВ: Няма никаква пречка да го направим. Това е чудесна бележка.

МИЛЕНА КОЦЕВА: Тогава обаче не трябва да са анонимни сигналподателите. Аз го казвам от гледна точка на това, че анонимни сигнали не се разследват. Ако вие сте медиатори между пострадалите и институциите с тази платформа, дай Боже, това би улеснило сигналподателите, би ги окуражило да подават сигнали, ако знаят, че има някой, който да се застъпи за тях, но сега разбирам, че основната цел е статистическата.

Изготвила:Юлия Димитрова